

relmese közt van, annyi azonban bizonyos, hogy mikor Schubert halálának híre elérkezik Zelészre, Karolina mély gyászt ölt és 16 évig nem tudja felejtetni Schubertet. Jó későn, elfonnyadva, testben-léleekben összetörve megy férjhez, de házassága nem boldog és 3 évi késői asszonyiság után ő is követi Schubertet.

A magyarországi tartózkodás azonban nemcsak érzelmi tekintetben játszott nagy szerepet, hanem művészi munkásságában is. Első ittléte alatt nagyon sok szép dalt ír, azonkívül itt születtek meg egy francia dalra írt és Beethovennek ajánlott *Variációi*, az első *Walzerek*, a *VI. szimfónia*, 3 vonós négyes, a nagy *C-dúr Duo*, a *B-dúr zongoraszonáta* stb. főleg magyar vonatkozású művei: a négykézre írt csodaszép *F-moll fantázia*, melyet Karolinának ajánlott, a *Divertissement à la Hongroise*, amely magyar néptáncok feldolgozása művészi formában és amelyre egy magyar parasztlány éneke inspirálta, a *VII. (nagy C-dúr) szimfónia* Andantéjának magyaros motívumai és végül a *Tokaji bor dicsérete* című kórus, amelynek szövegét Bacsányi János magyar költő felesége, Baumberg Gabriella, a híres német költőnő írta. Hogy mennyire megkapónak találta Schubert a magyar zene szépségét, arra jellemző, hogy hagyatékában egy sajátkezűleg leírt magyar népdalt találtak.

*

A dalokban nyilvánul meg Schubert lelke a legtökéletesebben. Nagyszerű érzéke és ízlése volt a megzenésítésre alkalmas versek kiválasztásánál. Összesen mintegy 90 költőt zenésített meg, leginkább Goethe, Schiller, Matthiesson, Mayrhofer-verseket. Legpompásabb dalai az *Erlkönigen* kívül a *Wanderer*, *Gretchen*, *Heidenröslein*, *Ständchen*, a *Szép molnárné* és a *Téli utazás* című dalciklusok, melyek mindig mélytűző briliánsai maradnak a dalirodalom kincsestárának.

Száz év telt el Schubert halála óta és ez a száz év bőven elegendő volt ahhoz, hogy az ő emberfeletti nagyságát a maga egészében feltámassza. Élete csupa tragikus ellentétből áll: sok gyermekes családból származik és család nélkül, nőtlenül hal meg; polgári eredetű és grófkisasszonyba lesz szerelmes; nem születik pedagógusnak és tanítani kénytelen; szereti szüleit és a művészi szabadságnak áldozatul dobja az apai otthont; csak úgy árad belőle a muzsika és dilettánsnak tartják; két kézzel rázza a zenei kincseket és legnagyobb műveivel nem tud szóhoz jutni; alig lát valami pénzt a munkájáért, de kiadói meggazdagodnak belőle; jól szeret élni és úgyszólván éhenhal! A hálás utókor könnyes szemmel zarándokol sírjához . . .

(Szeged.)

Eckerdt Elek.

SOLILOQUIA.

Prohászka Ottokár naplójának *Soliloquia* címmel való közzététele nagy föltűnést keltett a magyar sajtóban. A legkülönbözőbb pártállású orgánumok igyekeztek a maguk javára idézni a nagy író gondolatfoszlányaiból, amelyek a világirodalomban Pascal gondolatai mellé állíthatók. Az alábbiakban egypár irodalomtörténeti érdekű helyet közlünk Schütz Antal kiadásából.

Hazajövet Margitigetéről azokkal a színekkel s fényekkel, azokkal a hajlékony látóhatárvonalakkal szemeimben, melyek mögött a pilisi szentek és ciszterciák askéta alakjait, áhitatos arcait, csuklyás fejeit láttam, elhatároztam,

hogy elolvasom B é k e f i művét, a pilisi apátság történetét. Hát olvasom is; elül egy hazafias, tirádás előszó, azután száraz adatok, *de papyro ad cartam* tudományossággal kiírva.

Hát látott ez az ember valamit, mikor itt járt s szemét a vén Pilis tar tetején, azután az erdős amfiteátrum lépcsőin s a hosszúra nyúló Dobogókőn jártatta? Nem mondott neki semmit, egy akcentusos szót, egy nüanszot hegyvölgy, a Pilis óriás, dachstein-formációs mészkő háta? Nem nyilalt föl szívében az erdők sóhajával az örök vágy, a férfias lélek szépségsozmja, mely itt kereste Istent, a békét, s itt énekelt az eléggé soha ki nem ismert psziché sejtelméről, s itt imádkozta bele a csöndbe, a zugó erdőbe, a napsugaras izzásba, a levélhulló ős színpompájába lelkét, nyugtalan szívét, epedését? Nem látta e lelkét, mint ázott csőrű szomjas madárkákat a keresztény remény fájának ágain ülni s elvétve egy-egy édes melódiatöredéket mintegy félálomban kikezdeni? Nem szólt neki semmit az erdő misztikája, a barlangokban duruzsoló régi mesék suttogása? Hiába nézte talán tavaszkor a cseresznyefák fehér virágai menyasszonyi fátyolát, amint bodros s fehér mirtuskoszorúval koszorúzzák az ébredő tavaszt, a legszebb menyasszonyt? Nem szóltak neki a létbe beleomló, a melázó vidék szőnyegébe szótt bokrok, a csipkerózsák, kankalinok? Semmit nem mondtak neki a természet, az Istenség szépség- és életszomjáról, mely a barátkámzsák közt is föllángol és a köznap s rögöket szétvágó munka szürkeségét, a kopottságot ünnepi szépségben váltja föl? Nem tudta, hogy e vidéken források nyílnak a trachit s a mészkő ölekezéséből, ott, ahol a kettő százados érintkezésben egymáshoz tapad s folyton hús forrást, enyhet, örömet, vigaszt fakaszt? Semmit? Semmit?

S azok a barátok, s azok az eusebiusi remeték, kiknek szívük is volt, kik itt merengtek, kik talán egy élet viharjainak megtépált hajósai voltak, azok nem lehettek rá lelket, forróságot, lázt s végre békét? Nem nézett bele a lelkükbe, nem látott képzeletükben rózsás reményeket, bátor kiindulásokat, leányarcokat, lovagiátékok tört kopjáit? Semmit? S hogyan találták itt magukat, hogyan készültek el szívük szomjával, lelkük sebeivel, a vágyak, az álmok lázáival? Talán fiatalon nyílt a lelkük az élet tavaszán, mint a cseresznyefák s meg nem értett sejtelmekkel: az élet iránt szent félelmekkel vonultak a pilisi cellákba, azaz, hogy köpados, kegyetlen termekbe? Vagy tán később jöttek s megtapasztalták, hogy a természet alakjait mindig kettéosztja, azért, hogy társaságban, szeretetben, örök vonzásban lengjenek? Hogy egymás felé tartsanak s az örök egységről s az egység teljéből kinövő kettősségről s a végtelen Háromságról tanuskodjanak? Az élet a többet, az örök Isten a háromságot, a hálandó élet a párosságot követeli, az belőle kibontakozik. Ezzel van teleszórva az élet csodás erdeje s csalítja, ezzel a virágok szépséges helye, pártája . . .

Ah igen, hát aki a Pilis hegyein járt s történetét akarja írni, az nem tud nekünk semmit sem mondani az életnek itt kifakadó mélységeiről, sejtelméről; az nem látott angyal- s leányarcokat, szőrös, torzonborz szakállú s nyírott fejbübu fejeket maga előtt elosonni? Semmit sem látott s beszélni akar? Ah, P. B é k e f i, ön nagy tudós lehet, de a lelke csak szivacs s a szive tintatartó s ön hiába beszél; az ön művében a Pilis, a régi szentség, az élet nem szólal meg s nem nő ki belőlük a meleg, a párás, a tapadó, az éneklő, a turbékoló, az enyelgő élet s ének! (1919 nov. 13.)

Mondtam E.-nek, ha 40 éves volnék mai fejemmel, a *janzenizmus* históriájának feküdném neki; tiszteletreméltó s tiszta erkölcsű kereszténység. Mi volt

vele? Nem volt-e tán visszahatás a racionalizmusra? Mert ime, a második tanulmányra érdemes probléma: a fölvilágosodottság — racionalizmus — elhajlás a kereszténységtől. Valahogy úgy volt, hogy formalizmusba, friss, fakadó lelket szökőforrások nélkül, fagyva tengett a kereszténység. Bűnök, alávalóságokkal könniveálva Franciaországban, főleg az alávaló, katolikus udvarban s másutt is parókák s harisnyák uralma alatt; sehol új érzelmi mélységeket nem nyitott, nem elégítette ki a szellemet, azaz, hogy nem tett tanúságot szellem- és lélekről. A racionalizmus volt a francia revolúció alá szántó eke! Ezt az ékét nem a gazdasági fejlődés barma húzta. A racionalizmus a ráció kultusza s annak fölmagasztaltatása az isteni kinyilatkozással szemben. A ráció fényforrásának nappá való deklarálása az örök fények leszerelésével. Hát hogyan lehet az? Bizonyára úgy, hogy az egyik fényforrás csillogott s a másik, az igazi, elhomályosodott. Az ész fiatalos, előkelő fölénnyel lépett ki, s az imponált, büvölt, elvonta a figyelmet, azaz, hogy eltompította az érzést a lét mélységei iránt. Fölületesség nélkül nem lehetünk racionalisták; de, hogy ily fölületességbe eshessünk, arra preparálva kell lennünk. Itt is az érzések, illetőleg azok hiánya dönt! A világnak meg kellett tapasztalnia anarchiában s a bomlásban az isteni erők szükségességét. (1919 nov. 16.)

*

A liberalizmus nyugatról ide táncos jókedvvel lebegett be. Mert hát nyugaton azt már elintézték; a haladó irányt Mill, Gladstone, Victor Hugo, aztán Björnson és Ibsen és Strindberg a magas északon győzelemre segítették. Csakhogy itt minálunk azt az egész névcsoportot valamiféle szolidáris társaságnak nézték s nem különböztettek a haladás követelményei és a hőbortok között. Nem különböztettek reformok és tagadások, Nietzsche-i túlzások közt. Pedig ha az ember veszi ezeknek az embereknek az életművészetét, elmegy a kedve a rendszertől. Hogy Nietzsche-t ne említsem, hát Strindberg milyen? Kirántotta a család, a magántulajdon, az állam, a társadalom pilléreit s mit tett helyükbe? Háromszor házasodott s végül nejeitől s gyermekeitől elhagyatva a *nacionalizmusba* gyökerezett bele. Nohát bizony bolond lyukból bolond szél fúj! (1920 jan. 24.)

*

A Rákosi-jubileumon Apponyi üdvözlétére Rákosi azt felelte, hogy valamint Nagy Sándor egykor fölkiáltott, hogy boldog ifjú (Achilles), akinek Homér volt dicsőítője: úgy mondhatja el ő is magáról, hogy boldog, mert Apponyi üdvözölte. Hát ez a jó vén Achillesünk a többi közt az ősi Achillestől abban is különbözik, hogy az ősi Achillesnek csak a sarkán volt sebezhető helye, míg a mienk tele van Achilles-sarkakkal. (1920 dce. 14.)

*

Beöthy Zsolt . . . valami nagy tudós lehetett „in der Silbenstecherei“ s más rokon tudományokban. Ezzel a jeles úrral volt alkalmam találkozni. Hál' Istennek, hogy kikerültem a gimnáziumban nagy alkotásának, Irodalomtörténetének magolását s hogy Szvorényi 114 lapját srófoltam csak be; e szakmából bizonyára ez is elég . . .

. . . történt, hogy 1921-ben a Dante-évben az Akadémia ünnepélyes ülésén Dante Isten imádó *Commedtájáról* szólva jól levágtam Madáchot, akiben a pietásnak s a Fölség tiszteletének egy szikrája sincs. Ez olyan stilszerű „Di-

vina Commedia“, melyet káromkodó ember írhat — tele szemrehányással az Úr ellen s lepocskondiázásával az ég s föld Teremtőjének. Hlatkyt ez a szemtelen hang inspirálta a *Weltendämmerung* megírására. Kimenetkor találkoztam Beöthyvel. Hideg, ignoráló tekintetet vetett rám s elsietett. (1922 ápr. 30.)

*

Ugyan mit ettek ezen a Romain Rollandon? Nekem semmi élvezetet nem nyújt. De hát talán másoknak? *Habeant sibi*. Tegnap olvastam *Michelangelót* tőle. Erre csak egy megjegyzésem: ha az ember ezt olvassa s azután összehasonlítja Michelangelo leveleivel, az ugyanazt a benyomást teszi, mintha a püspöki kápolna stilizált, sovány, szögletes oroszlánát összehasonlítja a valóságos oroszlánnal. Agyonstilizált, egyes sajátságok szögletekké s élékké való kibökődése; azt a benyomást teszi, hogy nem igaz, hanem csinált dolog. Az egész karakter egy gyúrmány! (1924. jún. 5.)